

به بهانه برگزاری هفته قوه قضاییه

اصلاحات دادگستری خدمات و علی اکبر داور

پروفسور سیدحسن امین

علی اکبر داور، اصلاح دادگستری راه بر محور چهار اصل اساسی قرار داده بود که، اصل اول انحلال تشکیلات موجود و خاتمه دادن به بقایای سازمان‌ها و متصدیان پیشین قضایی در کشور، اصل دوم انتخاب قضات شایسته و بهبود بودجه عدلیه برای جذب اشخاص لایق، اصل سوم نسخ و الغاء قانون استخدام و مهم‌تر از همه اصل چهارم، یعنی وضع قوانین جدید به صورت لایحه قانونی از طرف دولت و اجرای آن‌ها به مدت محدود و به صورت آزمایشی سپس در صورت لزوم، تسلیم آنها به مجلس برای تصویب نهایی بود.

داور که خود از سال ۱۳۰۲ تا ۱۳۰۴ در مقام نماینده خوار و ورامین سابقه خدمت در مجلس شورای ملی را داشت، موفق شد که ماده واحده زیر را با رأی موافق و ۳ رأی کبود (از ۱۰۱ نفر نمایندگان حاضر در مجلس) از تصویب مجلس بگذراند:

«ماده واحده - وزیر فعلی عدلیه مجاز است به وسیله کمیسیون‌هایی مرکب از اشخاص بصیر، مولدی راجع به اصلاح اصول تشکیلات و محاکمات و استخدام عدلیه تهیه و به موقع اجرا بگذارد تا پس از آزمایش در مدت شش ماه در عمل، به مجلس شورای ملی پیشنهاد نماید کمیسیون‌های مذکوره چهار ماه پس از تصویب این قانون منحل می‌شوند.

مولد فعلی اصول تشکیلات و محاکمات و استخدام عدلیه مقام که به وسیله کمیسیون‌های فوق‌الذکر... تغییر نکرده به قوت خود باقی است و در همین حال مواد مصوبه کمیسیون‌ها، موقتاً معمول می‌باشد خواهد بود.»^(۱)

دکتر مصدق، در مقام نماینده مجلس، از پیشنهاد انحلال عدلیه به دبست داور انتقاد کرد و گفت:

«عدلیه... از آثار مشروطیت است و نمی‌شود آن را منحل کرد و قضای را متزلزل نمود. اگر قاضی راه شما هر روز متزلزل گردید کار از پیش نمی‌رود. اگر چهار نفر قاضی بد در عدلیه باشد، دلیل بر این که سی نفر دیگر هم بد هستند نیست؛ فقط عیب عدلیه این است که یک محکمه انتظامی خاص ندارد که محاکمه بکند.»^(۲)

پس از انقضای چهار ماهه بهمن ۱۳۰۵ تا اردیبهشت ۱۳۰۶، با آغاز تشکیلات نوین قضایی و اصلاح قانون اصول محاکمات (آیین دادرسی) عدلیه جدید طی مراسمی رسمی در کاخ برلیان در پنجم اردیبهشت ۱۳۰۶ افتتاح شد و در آن مراسم، رضاشاه فرمان‌نصاب قضات در چهار اول (مستشاران دیوان کشور، روسای دادگاه‌های استیناف و روسای دادگاه‌های شهرستان) را به دست خود به ایشان تسلیم کرد و در همان مراسم، طی فرمانی در حضور هیئت دولت به مستوفی الممالک (نخست‌وزیر وقت) مأموریت داد که در سایه اصلاحات قوه قضاییه در ایران، موجبات انقراض رژیم کابینو لاسیون را نیز - که زمینه کنتر گناختن آن در پی ماهده ایران و شوروی مورخ ۱۹۲۱ آماده شده بود - فراهم کند.^(۳)

پس از افتتاح عدلیه جدید در اردیبهشت ۱۳۰۶ و انقضای مدت اختیارات چهار ماهه، چون

اصلاح نهاد دادرسی و تقاضای تأسیس «عدالت خانه» یکی از مهم‌ترین خواست‌های سیاسی و اجتماعی ایرانیان در انقلاب مشروطه بود.

به همین جهت قانون اساسی مشروطه با قبول اصل تفکیک قوه قضاییه از قوه‌های مجریه و مقننه، تأسیس سازمان قضایی مستقلی را تضمین کرد.

اما روند سراسری شدن و عرفی شدن نهاد دادرسی در بیست ساله اول عصر مشروطه، بسیار کند و ناموفق بود، تا آن که پس از فروکش کردن غوغای جمهوری به انتقال سلطنت از دودمان قاجار، به رضاشاه پهلوی، تجدیدنظر در تمام سازمان‌های اداری، دیوانی و قضایی، شتابی هر چه بیشتر یافت و از جمله در وزارت دادگستری، تلویح قوانین جدید و تحول تشکیلات دادگاه‌ها در دستور کار دولت قرار گرفت.

تجدید تشکیلات نهاد دادگستری نوین، در عصر رضاشاه بیش از هر کس، مدیون علی اکبر داور (۱۲۶۴-۱۳۱۵ ش) وزیر دادگستری پرشور و پرتلاش رضاشاه بود.

داور یک قاضی حرفه‌ای بود که در ۱۳۲۷ ق در سن بیست و هفت سالگی در وزارت عدلیه حسن وثوق الدوله وارد خدمت قضایی و سپس در وزارت عدلیه مشیرالدوله در سال ۱۳۲۹ ق «ادستان تهران» چند سال بعد، برای تکمیل تحصیلات حقوقی خود به سوئیس رفت و در دانشگاه نوشاتل در آن کشور به تحصیل حقوق پرداخت.

بنابراین، داور، بیشتر تحت تأثیر سنت‌های حقوقی فرانسوی-آلمانی قرار داشت و لذا تحول قوه قضاییه ایران را کمابیش برابر همان الگوهای اروپایی طرح‌ریزی کرد و با نقشه عرفی سازی نهاد دادرسی در ایران، به پایه گذاری تشکیلات نوین دادگستری دست یازید.^(۴)

داور نیز اساس اعلامیه‌ای که در اجرای ماده ۱۲ بر نامه دولت حسن مستوفی الممالک صادر شده بود در ۲۰ بهمن ۱۳۰۵/فوریه ۱۹۲۷ تشکیلات موجود عدلیه آن روز را که همان قوه قضاییه باشد، به کلی منحل کرد و بلافاصله لایحه‌ای با قید فوریت در زمینه اصلاح دادگستری در ۲۷ بهمن ۱۳۰۵ به مجلس شورای ملی تقدیم کرد.

آن لایحه به وزیر عدلیه برای اصلاحات قضایی، اختیار مطلق می‌داد که پس از انحلال عدلیه موجود برای تشکیل دادگاه‌های تازه یا مدت چهار ماهه استخدام قضات صالح از میان قضات قبلی یا غیرایشان - بپردازد.

برابر صورت جلسه مجلس شورای ملی، مورخ ۲۷ بهمن ۱۳۰۵، داور، در این تاریخ به نمایندگان مجلس گفت: «افکار عامه و نظریات مجلس و تصمیم دولت همه شمشیرچه اصلاحات قوه قضاییه بود و تشکیلات موجود را برای تأمین نظریات اصلاحی کافی نمی‌دانست. واضح است که اساس این اصلاحات مبتنی بر نو اصل است.

۱- رفیع نواض قوانین که به موجب تجربه و عمل مشهود شده است.

۲- اصلاح تشکیلات عدلیه از حیث صلاحیت اشخاص و مقامات»^(۵)

کتابخانه
موسسه
تاریخ
اصول
اصول
اصول

اقتصادی اظهار داشت که انعکاس این مفاسد اقتصادی در مطبوعات، بر اوضاع اقتصادی کشور تأثیر منفی دارد و لذا از مطبوعات خواست که پرونده های مفاسد اقتصادی (مثل پرونده های مدیران شهرداری، شهرام جزایری، و عده ای از آقا زاده ها و...) را وسیله تهاجم به قوه قضاییه یا حمله به مسئولان رژیم قرار ندهند.

صاحب این قلم، هیچ به مسائل سیاسی که لازمه کشاکش قدرت و لویجاده تعادل در نظم سیاسی/اجتماعی است اشاره نمی کند، اما به عنوان یک عنصر کوچک جامعه از تجارب شخصی خود و دیدن هزاران زن و مرد و پیر و جوان در راهرو و محفل مجتمعات قضایی تهران سخن می گویم. ما به چشم خویش دیده ایم و می بینیم که در دادگاه حق، پس از چندین ماه و گاه چندین سال دوندگی در دادگستری به حقوق خود نمی رسند و با هزار تن، تن به انضام می دهند و از حقوق خود می گذرند.

شاعری ساعت ساز، که متخلص به 'عدلیب' بود، سال هایش گفته بود:

نصیحتی شنو از عدلیب ساعت ساز
مرو به عدلیه، رو با طرف بسوز و بساز

آری، شخص من به عنوان یک عنصر ساده جامعه، دچار کسی بودم که قرار داد امضا شده خود را حرمت نمی نهاد. با گرفتن و کیل، به دادگاه مراجعه کردم. پرونده ماه مدتی در دادگاه در گردش رسیدگی بود ولی نتیجه ای حاصل نشد تا این که بالاخره بعد از دو سال آمد و رفت و پرداخت هزینه دادرسی و حق الوکاله و توضیح وقت، مجبور شدم رضایت بدهم و خودم را از رنج بی گیری پرونده وار هانم!

در گزارش چنین تجربه ساده ای، نه غرض و نه مرض سیاسی در کار است نه پرونده مهمی بوده است که به پر گلاهدیزگان بر بخورد، یک پرونده معمولی حقوقی و مدنی. اما همین تجربه، مرا از دستگاه قضایی مأیوس کرده است و اگر کسی از من مشورت بخواهد، می گویم: "... برو، با طرف بسوز و بساز و به دادگستری متوسل نشو. در خانه اگر کس است، یک حرف بس است!"

پی نوشت ها:

- ۱- عدلی، باقر، ظهور و عدلیه، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۶۹، صص ۱۲۹ به بعد.
- ۲- مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ششم تقنینیه، مذاکرات ۲۷ بهمن ۱۳۰۵، صص ۵۲۴.
- ۳- مذاکرات مجلس، همان، صص ۵۲۴.
- ۴- عدلی، همان، صص ۱۲۶.
- ۵- گلشایبان، عباسقلی، زندگی و اندیشه ها: خاطرات، تهران، انیشتین، ۱۳۷۷، ج ۱، صص ۱۲۴-۱۲۳.
- ۶- مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۱۸ خرداد ۱۳۰۶.
- ۷- صالح، علی پاشا، قوه قضاییه، ایرانشهر، تهران، کمیسیون ملی یونسکو، ۱۳۳۵، ج ۲، صص ۹۷۵.

دور نتوانسته بود در آن فرصت، تمام برنامه های خود را در مسیر اصلاحات قضایی پیاده کند، در تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۰۶ مجدداً تقاضای تمدید اختیارات برای چهار ماه دیگر کرد، اما این بار دکتر محمد مصدق، در مقام نماینده مجلس، نه تنها با تمدید اختیارات بلکه با اصل واگذاری اختیار قانونگذاری از سوی قوه مقننه به قوه مجریه در جلسه های ۱۸، ۲۵ و ۲۸ خرداد ۱۳۰۶ مخالفت کرد و از جبهه گفت:

'مجلس شورای ملی نمی تواند به دولت اجازه قانون گذاری بدهد. چرا؟ برای این که مثل این است که یک کسی اجازه اجتهاد خودش را به کس دیگر بدهد. اجتهاد غیر قابل انتقال است و ما هم وکیل تر توکیل نیستیم که به دولت بگوییم برو قانون وضع کن. از این جهت، این قسمت را هم بنده رای ندادم.'^(۱)

مخالفت دکتر مصدق در این زمینه، تأثیری در تصویب تمدید اختیارات داور برای تجدید تشکیلات قوه قضاییه در ایران نداشت و با اختیاراتی که کمیسیون قوانین دادگستری از مجلس شورای ملی کسب کرده بود، اصلاحاتی چند نیز در زمینه قوانین ماهوی و شکلی به عمل آمد که اهم آنها تصویب قانون (آزمایشی) اصول محاکمات (آیین دادرسی) در ۱۳۰۶ بود. بعد از آن نیز قانون اصول تشکیلات قضایی در ۱۳۰۷ و قانون محاکمه وزیران در تیرماه همان سال به تصویب رسید.

افزون بر آن، در همان سال ها، قانون امور حسبی نیز تدوین و تصویب شد. اما قانون مجازات عمومی و قانون آیین دادرسی کیفری که به صورت لایحه قانونی به مجلس پیشنهاد شد، مورد تصویب قرار نگرفت.^(۲)

اکنون شاید بی مناسبت نباشد که از گذشته های تاریخ به مشکلات کنونی در قوه قضاییه بپردازیم.

اما این مشکلات چندان عظیم است که نویسنده نمی داند از کجا شروع کند؟ و این، نه سخن ناقدان، بلکه حتی اعتراف دولت و مسئولان است.

در همین چند روز پیش، سید محمد ظلمی رئیس جمهوری در گردهمایی سرپرستی مسئولان عالی قضایی کشور که در سالن اجتماعات اجلاس سران قوه قضاییه برگزار شده سخنانی گفت که بهتر آن در روزنامه اطلاعات این بود: 'باید فرهنگ خشونت و جرم براندازیم. و آن می گفت: 'فولت برای پژوهش و تحقیق در کار قضیه آماده همکاری و کمک به قوه قضاییه است. اگر کسی از کار قضا و قوه قضاییه هیچ نداند، با خواندن همین دو سطر، خواهد دانست که چهره قوه قضاییه و نظام قضایی در چشم رئیس قوه مجریه چه اندازه مخدوش است که هر مجری به بان همه ناخوانی ها و موانع خود - برای رفع مشکلات قوه قضاییه، خود را آماده همکاری و کمک بدان نهاد معرفی کرده است.'

از سوی دیگر، آقای هاشمی رفسنجانی رئیس قوه قضاییه در جمع 'استیجان بسیجی' دانشگاه ها در همین چند روز پیش، در مورد تجدیدنظر در روش انعکاس اخبار پرونده های

info@segalnet.net
Tel: 831 36 10
Fax: 831 36 12

Provider of Internet
and
Segal Phone Card Services

http://www.segalnet.net/

With Remarkable Quality!

لرزه زنده می سوزد بیس های بشریت
تلخ کرات می سوزد

با کیفیت عالی

info@segalnet.net
تلفن: ۸۳۱۳۶۱۰
فکس: ۸۳۱۳۶۱۲
میدان هفت تیر، ساختمان نگین آبی، طبقه همکف